

глибиною кольору та духовною насиченістю. Її творчість поєднує народні традиції, символічність і філософські мотиви, що дає змогу розглядати картини як метафору життя, духовності, любові та української національної ідентичності. Творчість К. Білокур підтверджує, що справжнє мистецтво не обмежується рамками культури чи освіти. Визнання на міжнародних виставках, увага таких митців, як Пабло Пікассо, а також популярність у сучасному мистецькому середовищі підтверджують її значний внесок у світову художню спадщину та розвиток наївного живопису.

Список використаних джерел:

1. Що зображувала на своїх картинах Катерина Білокур: Чарівний світ природи та душі. *Gelios*. 2025. URL: <https://share.google/duBV5jCkA18NW00t3>
2. Українка, що вразила Пікассо. 120 років Катерині Білокур. *BBC News Україна*. URL: <https://share.google/BMOU0ZPj4JqTylqnQ> (дата звернення: 18 жовтня 2025).
3. Радіо Свобода. Штогрін І. 10 фактів про Катерину Білокур: сама навчилася ... 7 грудня 2021. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/bilokur-%D1%81hudozhnytsya-10-faktiv/30988342.html>

<https://doi.org/10.31652/3041-1017-SAAE-2025.1.54>

Марущак О.В., м. Вінниця
Гарда А.Б., Данилюк С.М., м. Вінниця
e-mail: ksanamar77@gmail.com

СИМВОЛІЗМ ВИШИВКИ ТА ТРАДИЦІЙНІ ТЕХНІКИ ПОШИТТЯ УКРАЇНСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО КОСТЮМА ЯК ВІДОБРАЖЕННЯ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

Анотація. У статті проаналізовано історію вишиванки від трипільської культури до сьогодення, її символіку кольорів та орнаментів, а також регіональні особливості на Вінниччині. Особливу увагу приділено захисному та соціальному значенню кольорів. Зазначено, що нині вишиванка залишається невід'ємною частиною національної ідентичності, об'єднуючи українців усього світу. Вивчення її історії, символіки та сучасного значення є важливим для розуміння культурної спадщини, яку ми несемо у майбутнє.

Ключові слова: українська вишиванка, національний костюм, символізм вишивки, оберег, соціокультурна ідентичність, Вінниччина, регіональні особливості.

Abstract. The article analyzes the history of embroidery from the Trypillya culture to the present, its symbolism of colors and ornaments, as well as regional features in the Vinnytsia region. Special attention is paid to the protective and social significance of colors. It is noted that today embroidery remains an integral part of national identity, uniting Ukrainians around the world. Studying its history, symbolism and modern significance is important for understanding the cultural heritage that we carry into the future.

Keywords: Ukrainian embroidery, national costume, embroidery symbolism, amulet, socio-cultural identity, Vinnytsia region, regional features.

Українська вишиванка розглядається не просто як компонент традиційного народного одягу, а як ключовий соціокультурний артефакт і знаковий репрезентант національної культурної спадщини. Вона слугує механізмом трансмісії історичної пам'яті та етногенетичних кодів через покоління [10; 14-16]. У семантичному контексті кожен елемент орнаменталізації та колористики вишивки кодує глибокий зміст, що відображає основні елементи традиційного світогляду, зокрема, шанування предків, прагнення до естетичної гармонії та духовних цінностей [6-8; 10; 13]. У побуті вишиванка виконувала обрядово-сакральну функцію, супроводжуючи людину протягом усіх важливих життєвих циклів. Її функція оберега полягала у забезпеченні захисту людини від злих сил, даруючи їй надію, силу й віру.

Через специфіку орнаментальних мотивів, колористичні рішення та технології виконання, вишивка виступала засобом відображення етнічної ідентичності та індивідуального світосприйняття [7; 8; 10]. У сучасній культурі вишиванка зберігає статус невід'ємного елемента національної ідентичності, сприяючи консолідації української діаспори та інформуючи про спільні духовні цінності. Таким чином, дослідження генези, символіки та сучасної ролі української вишиванки є важливим для глибинного розуміння етнокультурної ідентичності та збереження культурного фонду нації.

Історія вишиванки сягає кількох тисячоліть, що є невід'ємною частиною розвитку української культури. Археологічні дані свідчать про те, що вже у трипільській культурі (IV-III тис. до н.е.) на глиняних статуетках фіксувалися орнаменти (ромби, хвилясті лінії, спіралі), які стали основою вишивки та мали сакральну функцію, символізуючи сонце, воду та родючість. У період скіфів і сарматів (VII-III ст. до н.е.) на території України (зокрема, біля Черкас і Полтавщини) з'явилися перші вишиті тканини із золотою та срібною ниткою, що свідчить про високий рівень декоративного шиття.

Після прийняття християнства у 988 р. вишивка отримала новий стилістичний та символічний розвиток. З'явилися такі мотиви, як хрест, виноградна лоза та зірки, які синтезували стародавні язичницькі знаки з новою духовною символікою. Літописи Київської Русі підтверджують престижність ручної вишивки серед знаті, вказуючи, що княгині Ольга та Анна Ярославна носили вбрання, оздоблене золотим і срібним шиттям. Вишивка прикрашала не лише одяг, а й церковні ризи, хоругви, покрови для ікон.

У період козацької державності (XVI-XVIII ст.) вишиванка стала важливою ознакою національної ідентичності. Сорочки козаків, вишиті червоним і чорним, вважалися оберегами у бою, а вишиті коміри та манжети мали символічне значення для захисту воїна. У XIX ст. вишиванка стала засобом народного самовираження з формуванням виразних регіональних традицій – подільська, полтавська, гуцульська, буковинська тощо. Українські етнографи, зокрема Микола Біляшівський, Федір Вовк та Олена Пчілка, розпочали систематичне збирання та дослідження народних вишивок. На початку XX ст. вишиванка набула символу українського відродження. Її носили діячі культури, письменники та студенти, які прагнули утвердити національну самосвідомість. Зокрема, Іван Франко часто зображувався у вишитій сорочці, що стало культурним знаком українства.

У радянський період обрядове значення вишивки було частково втрачено, проте вона збереглася у побуті, де майстрині продовжували передавати техніку та символіку від матері до доньки. Після 1991 р. вишиванка знову набула величезного значення, перетворившись на знак національної гідності, єдності та світовий символ української культури. Нині українська вишиванка відома в усьому світі, її мотиви використовують дизайнери високої моди, а сам день вишиванки став міжнародним святом, що об'єднує мільйони людей.

Кожен колір у вишиванці має не лише символічний, а й обереговий зміст, оскільки українці вірили, що вишита сорочка захищає людину від негараздів і хвороб [7; 10; 14]. У табл. 1 представлено основний символізм та оберегове значення кольорів у вишиванці.

Українські майстрині вірили, що правильне поєднання кольорів може змінити долю людини. Саме тому сорочки для різних життєвих подій – весілля, народження дитини, прощань у далеку дорогу – мали особливі відтінки й орнаменти.

Окрім кольорів, роль оберегів виконували також орнаменти. Орнаментальний фонд вишивки Подільського регіону характеризується винятковим багатством і типологічною різноманітністю мотивів, що відображають народний світогляд. Домінуючими є три основні групи орнаментів: геометричні, рослинні (флористичні) та зооморфні.

Таблиця 1

Символіка та оберегове значення кольорів у вишиванці

Колір	Символізм	Оберегове / захисне значення
Червоний	Любов, енергія, сила роду	Найсильніший оберіг, відганяє «лихе око», зберігає здоров'я; приносить кохання й захищає материнство (жінкам), силу й відвагу (чоловікам)
Чорний	Земля, пам'ять і мудрість предків, скорбота	Родючість, стабільність; захист дому й сім'ї від нещастя, утримання добробуту
Білий	Чистота, духовність, світлість	Світло, духовний захист; відбиває злі сили й очищає людину, біле полотно вважалося святим
Зелений	Життя, весна, оновлення, природа, молодість	Захист від хвороб і приносить здоров'я, особливо дітям
Жовтий	Сонце, радість	Талісман доброго врожаю, життєвих сил і багатства
Синій (блакитний)	Небо, вода та спокій	Душевна гармонія, мир, захист від смутку

Серед геометричної орнаментики найпоширенішими є елементи ромбовидної групи, які представлені як у простій формі (зокрема, простий ромб), так і у складних модифікаціях – ромб з подовженими сторонами та різноманітні варіанти ромба з додатковими елементами, такими як гачки. Ці базові фігури інтегруються з іншими графічними елементами, наприклад, прямим і косим хрестом, ламаними лініями та різними трикутниками.

Водночас, рослинна (флористична) орнаментика демонструє широку варіативність і локальну специфіку, відображаючи засіб символічної репрезентації природного світу. До цієї групи належать стилізовані зображення, відомі як «сосонка», «вівсик», «реп'яхи», а також складніші композиції – «семиріг», «перерва», «купчаки», «соняшник», «головка», «горлиця», «хмелики», «чорнобривці», «рута», «яблучка» та «сливки». Особливо значущим елементом є мотив рози (ружі), представлений у численних регіональних інтерпретаціях.

Третя група, зооморфна орнаментика, відображає образи представників фауни, що мають міфологічне та оберегове значення. Типовими прикладами є пташині мотиви («ластівки», «голуби», «зозульки», «сови»), а також образи, пов'язані з водною стихією («вуж», «в'юни», «коропова луска», «раки», «п'явки» та «жабки»). Широкого поширення набув мотив «баранчі роги» («баранчики», «барани»), який асоціюється з чоловічою силою та достатком.

Крім цих трьох домінуючих груп, зафіксована окрема група мотивів, що відтворюють предмети побуту («гребінці», «лемеші», «човни», «ланцюги»).

Таким чином, типологічна різноманітність і композиційне багатство орнаментів, а також їхня інтеграція на полотні, свідчать про високий ступінь образного мислення та асоціативності в народній культурі. Це підтверджує здатність майстрів до осмислення феноменів реального світу та їхнього переведення у форму декоративного узагальнення, що є основою художньої мови традиційної подільської вишивки [18].

Вінницька область визнана одним з найбарвистіших регіонів України, де вишиванки вирізняються яскравістю та гармонійністю. Майстрині регіону використовували різноманітні техніки: низь, хрестик, вирізування, настилання, мережку та контурні шви. Орнаменти мали переважно геометричний або рослинний характер, включаючи ромби, зірки, гілочки калини, квіти маку й барвінку. Особливістю подільських (вінницьких) вишиванок є поєднання червоного (любов, енергія, сила роду), чорного (земля, пам'ять і мудрість предків) й білого (чистота та духовна світлість) кольорів, що символізували триєдність життя. У святкових сорочках також використовували жовтий

і зелений, що асоціювалися з сонцем і природою, плодючістю й відродженням [18; 4].

У різні історичні періоди кольори та матеріали вишиванок відображали соціальний статус людини. Знать надавала перевагу дорогим тканинам, зокрема, лляному або конопляному полотну, вишитому шовковими чи вовняними нитками, а також застосовувала золоте або срібне шитво, бісер і декоративні вставки. Насичені кольори (червоний, пурпуровий, синій, бордовий) символізували багатство й силу. Водночас, прості селяни використовували барвники, виготовлені з природних матеріалів: червоний – з кори вільхи або коренів марени, чорний – із сажі або дубової кори, жовтий – з пелюсток календули або лушпиння цибулі, зелений – з молодого листя й трав. Незважаючи на скромність засобів, сільські майстрині створювали унікальні вироби, гармонійно поєднуючи кольори та створюючи родинні символи. Бажання бути красивими змушувало жінок вигадувати нові способи вишивання, комбінувати техніки, створювати власні орнаменти, які ставали родинними символами.

Нині вишиванка переживає справжнє відродження, уособлюючи символ національної єдності, гордості та любові до Батьківщини. Щорічно відзначається День вишиванки, який об'єднує українців по всьому світу. Вона набула світової популярності серед молоді, політиків, артистів, дизайнерів світового рівня. Українські модні бренди (Vita Kin, Oksana Karavanska, Olga Navrotska) використовують традиційні мотиви у сучасному дизайні, популяризуючи українську культуру на міжнародних подіумах.

Незважаючи на спроби уніфікації культури в радянський період, що призвело до забуття багатьох традиційних орнаментів, нині українці активно відроджують свою спадщину. Народні майстрині, історики та етнографи, вивчаючи вишивки прабабусь і музейні колекції, відновлюють «український код», зашифрований у вишивці.

В умовах війни вишиванка набула ще глибшого значення, ставши знаком нескореності, оберегом воїнів і символом віри у перемогу. Вона є нагадуванням про силу роду, свою землю та неперервність традиції, яку неможливо знищити.

Українська вишиванка – це значно більше, ніж елемент національного вбрання. Це – справжній символ духовної єдності, пам'яті та сили українського народу. Вона пройшла шлях від сакральних орнаментів трипільської культури до сучасних дизайнерських колекцій, зберігаючи душу нації. Кожен стібок, колір і візерунок має глибокий зміст і захисну силу, оберігаючи людину від зла та засвідчуючи зв'язок з рідною землею.

Вишиванка є своєрідним кодом української ідентичності, що поєднує мудрість і духовність поколінь. Регіональні традиції, зокрема на Вінниччині, яскраво демонструють гармонійне поєднання давніх технік і символіки кольорів. Нині українці відроджують втрачені символи, стаючи хранителями цих культурних скарбів. Таким чином, вишиванка є оберегом, історією, душею та серцем України, яка об'єднує минуле і сучасність та дає силу вірити у майбутнє.

Список використаних джерел:

1. Вишиванка у традиційно-побутовій культурі Поділля / Уклад.: Н.М. Мельник. Хмельницький, 2023. 14 с.
2. Вінницький обласний краєзнавчий музей. URL: <https://vinnytsia-museum.in.ua/>
3. Камінська О. «Такого, як у нас, ніде немає»: на Вінниччині мисткині відроджують та популяризують подільську вишивку. URL: <https://suspilne.media/vinnytsia/930843-takogo-ak-u-nas-nide-nemaє-na-vinnicini-mistkini-vidrozdut-ta-popularizuut-podilsku-visivku/>
4. Лебідь С.О., Лесик А.Р., Поплінська Т.О., Марущак О.В. Класифікація та будова тканин і матеріалів для вишивання. *Проектування змісту і технологій художньо-графічної підготовки та художньо-творчої діяльності здобувачів вищої освіти (студентів) і молодих учених*: зб. наук. праць. Вінниця: ТОВ «Меркьюрі-Поділля», 2023. Вип. 2. С. 53-61.
5. Марущак О.В., Довженко М.В., Мудрак Н.В. Стилізація та декоративна інтерпретація як особливий вид художньої творчості. *Проектування змісту і технологій художньо-графічної*

підготовки та художньо-творчої діяльності здобувачів вищої освіти (студентів) і молодих учених: зб. наук. праць / С.Д. Цвілик (голова) [та ін.]. Вінниця: ТОВ «Меркьюрі-Поділля», 2024. Вип. 3. С. 34-39.

6. Марущак О.В., Касько Я.А., Лесик А.Р., Черненко Д.С. Формування художнього образу виробів декоративно-ужиткового мистецтва: психолого-педагогічний аспект. *Scientific research as a mechanism of effective human development*. Proceedings of the VIII International scientific and practical conference. (January 31-February 2, 2024) Sofia, Bulgaria, International Scientific Unity. 2024. Pp. 231-236.

7. Марущак О.В., Лесик А.Р., Черненко Д.С. Символічний зміст орнаментального мистецтва. *Formation of ideas about the position and role of science*: Proceedings of the VII International Scientific and Practical Conference. Naples, Italy, 13-14 February. 2023. Pp. 6-8.

8. Марущак О.В., Мартиновська В.А., Миколишена Б.О. Декоративне мистецтво як відображення культурної ідентичності. *Проектування змісту і технологій художньо-графічної підготовки та художньо-творчої діяльності здобувачів вищої освіти (студентів) і молодих учених*: зб. наук. праць / С.Д. Цвілик (голова) [та ін.]. Вінниця: ТОВ «Меркьюрі-Поділля», 2025. Вип. 4. С. 24-28.

9. Марущак О.В., Масюк В.О. Декоративність як форма організації художнього образу. *Сучасні тенденції підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій, педагогів професійної освіти і фахівців образотворчого та декоративного мистецтва: теорія, досвід, проблеми*: зб. наук. праць. Вінниця: ТОВ «Меркьюрі-Поділля», 2022. Вип. 5. С. 187-192.

10. Марущак О.В., Микитюк Д.В., Долінська М.О. Культурне значення вишитого рушника: символізм, обрядовість і національна ідентичність. *Сучасні тенденції підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій, педагогів професійної освіти і фахівців образотворчого та декоративного мистецтва: теорія, досвід, проблеми*: зб. наук. праць. Вінниця: ВДПУ ім. М. Коцюбинського, 2024. Вип. 7. С. 331-333.

11. Марущак О.В., Микитюк Д.В., Павелко А.В. Еволюція декоративного рисунка в українському народному мистецтві. *Проектування змісту і технологій художньо-графічної підготовки та художньо-творчої діяльності здобувачів вищої освіти (студентів) і молодих учених*: зб. наук. праць / С.Д. Цвілик (голова) [та ін.]. Вінниця: ТОВ «Меркьюрі-Поділля», 2025. Вип. 4. С. 45-50.

12. Марущак О.В., Осіпчук Т.О., Павловська Є.А. Стилзація природних форм у декоративному мистецтві. *Проектування змісту і технологій художньо-графічної підготовки та художньо-творчої діяльності здобувачів вищої освіти (студентів) і молодих учених*: зб. наук. праць. Вінниця: ТОВ «Меркьюрі-Поділля», 2025. Вип. 4. С. 90-96.

13. Марущак О.В., Павлик С.О., Томчук В.В. Етнічні мотиви в стилзації сучасного декоративного мистецтва. *Проектування змісту і технологій художньо-графічної підготовки та художньо-творчої діяльності здобувачів вищої освіти (студентів) і молодих учених*: зб. наук. праць. Вінниця: ТОВ «Меркьюрі-Поділля», 2025. Вип. 4. С. 13-18.

14. Марущак О.В., Плазовська Л.В., Лукова О.М. Художні особливості подільської народної вишивки. *Сучасні технології підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технологій, педагогів професійної освіти і фахівців образотворчого та декоративного мистецтва: теорія, досвід, проблеми*: зб. наук. праць. Вінниця: ТОВ «Меркьюрі-Поділля», 2020. Вип. 2. С. 177-182.

15. Огороднік К.І., Шовкалюк А.В., Марущак О.В., Красильникова І.В. Форми організації навчально-пізнавальної діяльності вихованців гуртка української народної вишивки. *Проектування змісту і технологій художньо-графічної підготовки та художньо-творчої діяльності здобувачів вищої освіти (студентів) і молодих учених*: зб. наук. праць. Вінниця: ТОВ «Меркьюрі-Поділля», 2023. Вип. 2. С. 125-131.

16. Соловей В.В., Зузяк Т.П., Марущак О.В. Українське народне мистецтво як засіб формування етнокультурної компетентності майбутніх фахівців декоративного мистецтва. *Наука і техніка сьогодні (Серія «Педагогіка», Серія «Право», Серія «Економіка», Серія «Фізико-математичні науки», Серія «Техніка»)*. 2023. № 13(27) 2023. С. 625-638.

17. Тітор Д.І. Традиції української вишивки: відображення та розвиток в сучасній культурі. Луцьк, 2024. 79 с.

18. Чим особлива подільська вишиванка. URL: <https://svarga.ua/podilska-vyshyvanka/?srsId=AfmBOopUCemq-jKmdvm-ysHGpccoCmKUpOJo3QpS-psd4Cc2JdO6UbUd>

<https://doi.org/10.31652/3041-1017-SAAE-2025.1.55>

Бабчук Ю.М., м. Вінниця

e-mail: babchuk@vspu.edu.ua

Дерманський О.В., м. Вінниця

e-mail: olegmegolodon@gmail.com

Семенець В.Д., м. Вінниця

e-mail: semenets.marynika@gmail.com

КЛЕЙОВИЙ РОЗПИС ЯК СУЧАСНА ІНТЕРПРЕТАЦІЯ ТРАДИЦІЙНИХ ТЕХНІК МОНУМЕНТАЛЬНО-ДЕКОРАТИВНОГО МИСТЕЦТВА

Анотація. У статті розглянуто клейовий розпис як один із сучасних напрямів розвитку монументально-декоративного мистецтва. Акцентовано увагу на поєднанні традиційних технік із новітніми художніми й технологічними підходами. З'ясовано особливості матеріалів, композиційних рішень та виражальних можливостей клейового розпису в контексті сучасного художнього процесу.

Ключові слова: клейовий розпис, монументально-декоративне мистецтво, традиції, інновації, техніка, художній синтез, композиція.

Abstract. The article examines glue painting as one of the modern directions of development of monumental and decorative art. The emphasis is on the combination of traditional techniques with the latest artistic and technological approaches. The features of materials, compositional solutions and expressive possibilities of glue painting in the context of the modern artistic process are clarified.

Keywords: glue painting, monumental and decorative art, traditions, innovations, technique, artistic synthesis, composition.

Монументально-декоративне мистецтво завжди відіграло важливу роль у формуванні духовного та естетичного середовища суспільства. Однією з його технік, що поєднує художню виразність і технологічну гнучкість, є клейовий розпис – різновид живопису, виконаного на сухій штукатурці за допомогою водорозчинних фарб із додаванням клейових сполучників.

Історично клейовий розпис виник як спрощена альтернатива фресці, але зберігав високу декоративність, м'якість колористичного звучання та можливість тонких живописних переходів. Його витоки сягають давніх форм настінного розпису, що збереглися у народних традиціях багатьох регіонів України. Спочатку декоративний розпис виконувався на поверхнях будинків, печей і стін із застосуванням природних барвників і клейових сполук на основі рослинних екстрактів. Попередниками клеєвого розпису стали настінний та мальований розписи, що прикрашали житло і свідчили про естетичний світогляд та обрядові традиції. У народному мистецтві, зокрема у таких центрах, як Петриківка, клеєвий розпис став характерним явищем, яке трансформувалося в сучасні інтерпретації, зберігаючи традиційну символіку та водночас адаптуючись до сучасного художнього контексту [3].

Упродовж ХХ-ХХІ ст. цей вид розпису набуває нового змісту: художники поєднують традиційні рецептури з сучасними матеріалами, експериментують із фактурою, масштабом і світлотіньовими ефектами. Важливо відзначити, що клейовий розпис є унікальним синтезом мистецтва і дизайну. Він інтегрує в собі традиційні орнаментальні мотиви та сучасні композиційні рішення, що посилюють естетичний вплив творів [4]. Сучасний митець прагне до поєднання історичних традицій з актуальними тенденціями дизайну та архітектури, інтегруючи монументальний живопис у простір сучасних громадських і приватних інтер'єрів.

Міцність, довговічність і стійкість декоративного покриття у клейовому розписі забезпечується застосуванням спеціалізованих клейових композицій, які створюють міцну адгезію між фарбою та основою. У нинішніх умовах особлива увага приділяється хімічному